ศึกษากระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

STUDY THE PROCESS OF WEAVING SILK USING THE WISDOM OF DESIGNING STONE CASTLE PATTERNS OF COMMUNITIES IN SISAKET PROVINCE.

[1]พระพรสวรรค์ ใจตรง, [2]สุทัศน์ ประทุมแก้ว, [3]พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม, และ [4]พระเสกสรรค์ ฐานยุตฺโต

[1]Phra Pornsawan Jaitrong, [2] Suthat Pratoomkaew, [3]Phra Kan Kantadhammo, and [4]Phra Saksan Thanayutto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Sisaket Buddhist College, Thailand.

[1]Suthatpar.b@gmail.com

Received: June 12, 2023; **Revised**: November 2, 2023; **Accepted**: December 31,2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสำรวจงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมของชุมชนด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายผ่านปราสาทหิน 2) เพื่อศึกษากระบวนการทอ ผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ 3) เพื่อการพัฒนาลวดลายผ้าไหมลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นการวิจัย เชิงคุณภาพด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น นักวิชาการด้านพัฒนาชุมชน ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล และปราชญ์ชาวบ้าน ผลการศึกษาพบว่า การสำรวจงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมของชุมชนด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายผ่านปราสาทหิน มีวิธีการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาที่เกิดจากการย้อมดำผลมะเกลือ มีกระบวนการย้อมโดยการใส่พืชที่ให้กลิ่นหอม เช่น ใบเล็บครุฑ ต้นสาบแร้ง สาบกา และ ว่านหอม

เป็นต้น ซึ่งผ้าแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะที่มีกรรมวิธีการมัด การย้อม การทอ และลวดลาย ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่ช่างทอผ้ากำหนดขึ้นเพื่อสื่อถึงความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และความเข้าใจของคนท้องถิ่นผ่านการหล่อหลอมจากพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมที่สร้างความรัก ความสามัคคีต่อชุมชน และให้มีการสืบสานและสืบต่อถึงชนรุ่นหลัง การพัฒนาลวดลายผ้าไหมลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ สิ่งสำคัญของการพัฒนาหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชน คือ การสร้างเครือข่าย แต่ละเครือข่ายต่างมีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน แบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน 2) เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายจัดตั้งมีความเกี่ยวพันกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ และ 3) เครือข่ายวิวัฒนาการ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

คำสำคัญ: กระบวนการทอผ้าไหม; ภูมิปัญญา; การออกแบบลวดลาย; ปราสาทหิน

Abstract

This research article has the objective: 1) To study and explore the community's silk weaving craftsmanship using the wisdom of designing patterns through stone castles. 2) To study the process of weaving silk using the wisdom of designing stone castle patterns of communities in Sisaket Province. 3) To develop the Prasat Hin silk pattern of the community in Sisaket Province. This is qualitative research by interviewing and collecting data from key informants. There were 15 key informants including: local leader Community development academic Chairman of the Subdistrict Cultural Council and local philosophers.The results of the study found that: Exploring the community's silk weaving craftsmanship with the wisdom of designing patterns through stone castles. There is a method of weaving silk using the wisdom that comes from dyeing ebony fruit black. There is a dyeing process by adding fragrant plants. such as: Garuda's nail leaves, sap Vulture tree, Sap Ka, and fragrant aloe, etc. Each type of fabric has unique characteristics and a method of tying it. Dyeing, weaving and patterns that is the identity of the community. The patterns that appear on the fabric are symbols that the weavers set to convey their thoughts belief feeling and understanding of local people through the formation of Buddhism with principles that create love Unity towards the community and to be continued and passed on to future generations. Development of the Silk

Prasat Hin pattern of communities in Sisaket Province Important things in the development of community silk handicrafts are networking each network has its starting point or is created in different ways. Network types are divided into 3 types: 1) Natural networks this type of network It often takes a long time to form. 2) Network established established networks are mostly related to government policy or operations, and 3) Network evolution There are many networks of this type found, such as networks for the elderly. Health promotion school network community enterprise network, etc.

Keywords: Silk weaving process; Wisdom; Pattern design; Prasat Hin

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดที่มีการผลิตผ้าทอมือหลายชนิด โดยเฉพาะผ้าไหมย้อมมะเกลือ ถือเป็นผ้าเอกลักษณ์ที่มีความงามไม่แพ้จังหวัดอื่น ลายยอดนิยม คือ ผ้าลายลูกแก้ว ด้วยระยะเวลาที่มีการผลิตมาอย่างยาวนาน ทำให้ผู้ผลิตหลายกลุ่มพยายามคิดค้นลายผ้าไหมหลายลวดลายเพิ่มเติม แต่ยังไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบันคนอีสานได้ปรับตัวเข้าสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้น แต่วิถีแห่งเกษตรกรรมอันเป็นรากเหง้าที่แท้จริงไม่ได้เปลี่ยนแปลง ในความเรียบง่ายของการดำรงชีวิตอย่างเกษตรกรได้มีผู้คนจำนวนหนึ่งที่สารวนอยู่กับการถักทอเส้นใย มีความสามารถในการถักทอผ้าไหมผืนสวยที่ช่วยสร้างงานเสริมรายได้ให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมจึงเป็นกิจกรรมที่มีความผูกพันกับคนอีสานมาช้านาน และมีพัฒนาการอันเป็นผลมาจากความร่วมมือกันของหลายหน่วยงาน

ในการออกแบบลวดลายผ้าไหมจากแนวคิดลายโบราณอาจเป็นการนำแนวคิดและความเชื่อมาจัดองค์ประกอบใหม่โดยวิธีลดทอนจำนวนลายให้น้อยลง และจัดองค์ประกอบใหม่โดยเฉพาะลวดลายมัดหมี่จากเส้นพุ่งมีการมัดหมี่หลายหัวในผ้าหนึ่งลาย ในงานออกแบบอาจใช้คอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยเพื่อทำให้งานออกมาสะดวกรวดเร็วและเป็นระบบมากขึ้นซึ่งต่างจากยุคก่อนที่ใช้วิธีการสืบทอดลายด้วยการสอนแบบปากต่อปาก หรือการลอกเลียนแบบจากผ้าเก่า อีกทั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จะช่วยให้เกิดสีสันและลวดลายที่เหมาะสม สามารถนำไปพัฒนาได้ต่อเนื่อง ช่วยให้การออกแบบรวดเร็วและง่ายขึ้น ดังนั้น ลายผ้าจากการออกแบบในกระดาษต้องอธิบายรายละเอียดให้ชัดเจน ถึงโครงสร้างของการวางองค์ประกอบศิลป์ใหม่ และในระหว่างทอสิ่งที่ช่างทอผ้าจะต้องระวัง คือ ผ้าทอมีหมี่หลายหัว ช่างทอจึงต้องไม่ให้ลายหมี่ (ลวดลาย) ขาดหรือสับสนกัน นอกจากลวดลายโบราณแล้ว ผู้ออกแบบยังได้นำแนวคิดการพัฒนารูปทรงของศิลปะพื้นบ้านมาเป็นแรงบันดาลใจจากสีสันและเงา (ศักดิ์ชาย สิกขา, 2554 หน้า 3) เนื่องจากเงามีลายละเอียดไม่เหมาะใน

การสร้างลวดลายด้วยการมัดหมี่ เมื่อได้ลวดลายที่ต้องการแล้ว ช่างพื้นบ้านจะคำนวณการสร้างลำหมี่ เพื่อทำการมัดหมี่ ซึ่งกระบวนการการมัดหมี่มีปัญหาเนื่องจากเป็นรูปแบบการสร้างลวดลายของรูปทรงอิสระ เพราะเป็นสิ่งที่ช่างทอพื้นบ้านไม่คุ้นเคย นับว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่คนรุ่นใหม่จะรักษามรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย

จากการศึกษากระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยมองเห็นความสำคัญที่จะต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีทางการตลาด จึงมีแรงบันดาลใจในการเขียนงานชิ้นนี้ขึ้นมาผ่านหัตถกรรมลายผ้าไหมด้วย อัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยการปรับปรุงคุณภาพลวดลายผ่านขั้นตอนการทำการออกแบบลวดลาย การย้อมสีธรรมชาติ และการสร้างสรรค์ลายผ้าไหมให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน โดยการออกแบบผ่านลวดลายที่ปรากฏในปราสาทขอมแต่ละแห่งในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่เข้าสู่ตลาด และให้ความสำคัญกับคุณภาพของผ้าไหม ในการนี้จำเป็นต้องมีการทบทวนการพัฒนาที่ผ่านมาจากผ้าย้อมมะเกลือ ผ้าลายลูกแก้ว และผ้าหมัดหมี่ลายต่าง ๆ สู่การพัฒนาตามกระบวนการที่ดีขึ้นกว่าสมัยอดีต ชุมชนมีรายได้และการเป็นอยู่ของชุมชนที่ดีขึ้นด้วยการจัดจำหน่ายผ้าไหมที่ชุมชนในแต่ละหมู่บ้านผลิตและรังสรรค์ขึ้นมา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสำรวจงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมของชุมชนด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายผ่านปราสาทหิน

2. เพื่อศึกษากระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

3. เพื่อการพัฒนาลวดลายผ้าไหมลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ คือ ชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านปะอาว ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำแนกได้ ดังนี้

1.1 ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 1 คน

1.2 นักวิชาการด้านพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน

1.3 ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล จำนวน 1 คน

1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนหรือผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำแนกได้ ดังนี้

2.1 ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน

2.2 ชาวบ้านผู้ทอผ้าไหม/ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน

รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 15 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีรายละเอียดสำคัญดังนี้

ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ

ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการแสดงความคิดเห็นกับชาวบ้านและความต้องการของชุมชน ไปกับการประเมินความเป็นไปได้ที่มีอยู่ในชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ โดยกำหนดวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นปัญหาตามประเด็นที่ศึกษา ที่จะรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวกับข้อง ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ในการรวบรวมโดยได้กำหนดกรอบกว้าง ๆ ตามประเด็นที่ต้องการศึกษาข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์โดยการนำมาสรุปเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความนิยม

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ศึกษากระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มุ่งปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ กล่าวคือ

1. เป็นการเสริมสร้างวิธีการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ให้เห็นเป็นรูปธรรม

2. ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำไปต่อยอดในการสร้างสรรค์ผลงานและสร้างอาชีพให้กับครอบครัวได้

3. สร้างการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ให้กับคนในสังคมได้มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกวิธี

4. สรุปผลที่ได้จากการการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่กล่าวมาทั้ง 3 ข้างต้น

4) การเก็บรวบร่วมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับกระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นหัวข้อดังนี้

1. ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ และกระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

2. วิเคราะห์กระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัย

1. ผลการการสำรวจงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมของชุมชนด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายผ่านปราสาทหิน

งานหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชนบ้านปะอาว เป็นการศึกษาถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของการทอผ้าแบบดั้งเดิม อัตลักษณ์ของผ้าแบบประยุกต์ ตลอดทั้งศึกษาถึงสัญลักษณ์และการสื่อความหมายจากลวดลายผ้า การใช้ผ้าโบราณยังคงมีคุณค่ากับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน การนำผ้าโบราณมาใช้งานของคนยุคปัจจุบันใช้ตามจุดประสงค์เฉพาะกิจ เช่น นุ่งห่มผ้าโบราณ เพื่อถ่ายภาพไว้เป็นที่ระลึก การนุ่งห่มผ้าโบราณในกิจกรรมทางวัฒนธรรม การแต่งกายย้อนยุค ในเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ การแต่งกายด้วยผ้าทอโบราณในงานสำคัญของชีวิต “งานแต่งงาน” ซึ่งได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้มีฐานะในสังคมไทย การสืบสานผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลวดลายต่าง ๆ ชาวบ้านปะอาวจังหวัดศรีสะเกษ ได้นำผ้าไหมลายต่าง ๆ มาตัดเย็บเป็นเสื้อย้อมดำมะเกลือ ใช้สวมใส่ทำงานมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพอสรุปคุณค่าของผ้า

แพรเหยียบ หรือผ้าลายลูกแก้ว ในแง่มุมต่าง ๆ 4 ประการ ดังนี้ 1) ลวดลายที่สะท้อนความเป็นชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) การเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม 3) สะท้อนภูมิปัญญาทางด้านศิลปหัตถกรรมของชาวบ้าน 4) มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากชาวบ้านจะนิยมสวมเสื้อผ้าแพรเหยียบลายลูกแก้วย้อมมะเกลือแล้ว ยังมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนในด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือ ก็มีการนำผ้าไหมไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหลายอย่าง เช่น การทอผ้าไหมตัดเย็บเป็นผ้าสบง จีวร อังสะ สังฆาฏิ ถวายพระภิกษุที่ตนเคารพนับถือ หรือห่มพระพุทธรูป เป็นต้น

2. ผลการวิเคราะห์กระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

กระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ สิ่งสำคัญของงานหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชน คือ การสร้างเครือข่าย แต่ละเครือข่ายต่างมีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน แบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

2.1 เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่ อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชนหรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน

2.2 เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายจัดตั้งมักจะมีความเกี่ยวพันกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของรัฐผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ได้มีพื้นฐาน ความต้องการ ความคิด ความเข้าใจ หรือมุมมองในการจัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงานเฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง

2.3 เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยตรงแต่มีกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน

3. ผลการพัฒนาลวดลายผ้าไหมลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

การพัฒนางานหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชนบ้านปะอาว เป็นการพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมโดย (1) การสร้างมูลเหตุจูงใจให้สืบทอดการทอผ้าไหม เพื่อให้เกิดรายได้และเป็นอาชีพที่เหมาะสมกับชาวบ้าน (2) การสืบทอดโดยลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัวได้สัมผัสการทออย่างต่อเนื่องทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ เป็นไปด้วยวิธีการธรรมชาติ เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันของคนในครอบครัว การพัฒนางานหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชนบ้านปะอาวจึงมีแนวทางการพัฒนาหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชนบ้านปะอาวด้วยการสร้างเครือข่ายไปยังองค์กรต่าง ๆ ดังนี้ 1) ภาครัฐ 2) ภาคเอกชน สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ประชาชน รวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น 4) สถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น (1) องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทในการจัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน (2) สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ ทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก (3) สถาบันศาสนา ปลูกฝังทัศนคติและแนวธรรมะปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน (4) สื่อ เป็นแกนกลางในการไหลเวียนข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการปรับตัวของชุมชน กระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาทำการการอภิปรายผล ดังนี้

1. สำรวจงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมของชุมชนด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายผ่านปราสาทหิน

จากผลการศึกษางานหัตถกรรมผ้าไหมของชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ลักษณะวิธีการทอมีลวดลายในตัวและสีผ้าซึ่งย้อมด้วยผลมะเกลือจนสามารถทำให้ทราบว่า กระบวนการทอผ้ามีหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การหาวัตถุดิบ คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผ้าไหมจะดีหรือไม่ ขั้นตอนนี้ก็สำคัญเพราะถ้าไหมดีมีคุณภาพก็จะทำให้ผ้ามีคุณภาพไปด้วย การสาวไหมต้องใช้เทคนิคในการสาวให้มีเส้นสม่ำเสมอกัน เพื่อความสวยงามของผืนผ้า จากนั้นก็จะมีการฟอกไหม การย้อมสี และการมัดหมี่ ผ้าไหมแต่ละผืนใช้เวลายาวนาน จากแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับงานวิชาการของ ดวงเด่น บุญปก (2562, หน้า 97) ได้ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย” พบว่า ผ้าไหมแบบดั้งเดิมของกลุ่ม

เขมรถิ่นไทยที่มีอัตลักษณ์ทางลวดลายและรูปแบบการทอผ้าแบบดั้งเดิม หมายถึง ผ้าพื้นเมืองที่ต้องทอลายตามแบบดั้งเดิมเท่านั้น มีจำนวน 9 ชนิด ได้แก่ 1) ผ้าโฮล 2) ผ้าหางกะรอก 3) ผ้าอ็อมปรม 4) ผ้าอ็อนลูญซีม 5) ผ้าละเบิก 6) ผ้าสมอ 7) ผ้าทอยกดอก 8) ผ้าสาคู 9) ผ้าปะโบร์ ซึ่งผ้าแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะที่สามารถศึกษาได้ ทุกขั้นตอนต้องได้รับการเรียนรู้มาเป็นอย่างดีจึงจะเกิดทักษะและความชำนาญ ทำให้เกิดผลงานที่ทรงคุณค่ายิ่ง สิ่งเหล่านี้ถ้าขาดการสืบทอดต่อไปยังคนรุ่นหลังก็จะทำให้สูญหายไปได้ แนวคิดนี้ยังมีความสอดคล้องเกี่ยวกับงานวิจัยของ สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี และคณะ (2561, หน้า 91) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการผ้าทอมือพื้นเมืองเพื่ออัตลักษณ์ที่โดดเด่นในอาเซียน” พบว่า หลักการบริหารจัดการผ้าทอมือพื้นเมือง มีการติดต่อระหว่างกลุ่มของผ้าทอที่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่ทำผ้าทอ และมีการบริหารระหว่างกลุ่มผ้าทอกับรัฐบาลโดยการเปิดตลาด OTOP เพื่อรองรับการบริการจัดการผ้าทอพื้นเมืองให้มีความน่าสนใจและมุ่งสู่ความเป็นผ้าทอที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นในอาเซียน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างรายได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นต้น

2. กระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

กระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เริ่มจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หน่วยงานภาคีเข้ามาให้ความรู้ เนื่องจากชาวบ้านยังขาดความเข้าใจ ขาดการประสานงานเชื่อมโยงแบบบูรณาการ ทำให้การปฏิบัติงานไม่เป็นไปในทางทิศเดียวกัน ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ทักษะในการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เช่น การจัดทำโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ปัจจัยการผลิต การตลาด การสนับสนุนจากหน่วยงานภาคี เป็นต้น จึงทำให้การดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนไม่เป็นประสิทธิภาพ แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัย ของ สุทัศน์ ประทุมแก้ว, ดร. และคณะ (2562, หน้า 126) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า จุดอ่อนของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนนั้น มีปัญหาและอุปสรรค กล่าวคือ (1) จุดอ่อนที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดแคลนไม่สามารถผลิตให้ทันตามความต้องการของลูกค้าได้ในบางช่วงขณะ (2) ขาดแคลนแรงงานประเภทช่างฝีมือขั้นสูง ที่จะมาสืบทอดผลิตภัณฑ์ให้คงอยู่ต่อไปได้นาน ทำให้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ยั่งยืน (3) ขาดองค์ความรู้ที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพที่จะพัฒนาต่อยอดไปในอนาคตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนได้ จากแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูประภัทรสุตธรรม (วีรศักดิ์ ปภสฺสโร) (2560, หน้า 79) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของกลุ่มทอผ้าไหม บ้านดูนาหนองไผ่ ตำบลนาหนองไผ่ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์” พบว่า การอนุรักษ์ภูมิ

ปัญญาการทอผ้า มีการให้ความรู้กับผู้คนในชุมชน ได้แก่ ลูกหลาน หรือผู้ที่มีความสนใจ ตลอดจนการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาการทอผ้าไหมให้เป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและตลาด ทำให้สามารถผลิตผ้าไหมเชิงพานิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งนี้ยังเป็นการขยายเครือข่ายทางภูมิปัญญาให้กว้างขวางออกไปด้วย

3. การพัฒนาลวดลายผ้าไหมลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

การพัฒนาลวดลายผ้าไหมลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ สิ่งที่น่าสนใจจากการผลิตลวดลายของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ของบ้านปะอาว นอกเหนือจากลายลูกแก้วที่มีการผลิตเกือบทุกพื้นที่ในจังหวัดศรีสะเกษแล้ว ชาวบ้านปะอาวยังมีความชำนาญที่หลากหลาย นอกจากการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วแล้ว ยังได้ผลิตผ้าลายใหม่ ๆ อยู่เสมอ แม้ว่าบางครั้งลายที่คิดค้นขึ้นมาจะยังไม่มีชื่อเรียกขานแต่ก็ถือว่ามีความสวยงาม จากแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปวีณา ผาแสง, ณัฏฐ์กร เงินวงศ์นัย และราชาวดี สุขภิรมย์ (2560, หน้า 21) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าทอพื้นเมืองน่าน กรณีศึกษา : กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเฮี้ย ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน” พบว่า การพัฒนาแนวคิดด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความสร้างสรรค์ และตอบโจทย์กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ ความคิดเชิงสร้างสรรค์ด้านการออกแบบงานและผลิตภัณฑ์ และเพิ่มทักษะการตัดเย็บ การด้นมือ เทคนิควิธีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะของที่ระลึก และของใช้ภายในบ้าน โดยพัฒนาจากเอกลักษณ์ของผ้าหลบไทลื้อ จังหวัดน่าน คือ การทอตกแต่งเป็นลวดลายด้วยเทคนิคการขิด หรือจก ที่เหลือจากการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป สามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้ารูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย เช่น พวงกุญแจ, เคสโทรศัพท์มือถือ, หมอนอิง เป็นต้น และยังมีแนวคิดที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาณัฐพันธ์ สุทสฺสนวิภาณี (หาญพงษ์) (2561, หน้า 161) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความงามผ้าไหมนครชัยบุรินทร์ตามทฤษฎีวัตถุวิสัย” พบว่า วัฒนธรรมเครื่องนุ่งห่มที่ผลิตจากเส้นใยไหมมีมายาวนาน และวัฒนธรรมของชุมชนคนอีสานได้ให้ความสำคัญกับศิลปะการทอผ้าไหมมาตั้งครั้งสมัยโบราณ ลักษณะทั่วไปของผ้าไหมและแนวคิดของการทอลวดลายบนผืนผ้าไหมได้ผ่านกรรมวิธีการผลิตที่ค่อนข้างยุ่งยากและผ้าไหมแต่ละประเภท ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากจินตนาการและแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์พัฒนาศิลปะลวดลายต่าง ๆ ขึ้นมา วิถีชีวิตของคนในชุมชนอีสานกับการทอผ้าไหมนั้นได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

กระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ นั้นมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม โดยมีการให้ความรู้กับผู้คนในชุมชน

ได้แก่ ลูกหลาน หรือผู้ที่มีความสนใจ ตลอดจนการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาการทอผ้าไหมให้เป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและตลาด ทำให้สามารถผลิต ผ้าไหมเชิงพานิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการทอผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายปราสาทหินของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มีกระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนร่วมกับภาครัฐและภาคเอกชน ดังนี้

1) ภาครัฐ

(1) การบริหารสังคมโดยการเชื่อมโยงแผนทุกระดับ ตั้งแต่แผนพัฒนาระดับชาติ แผนบริหารราชการแผ่นดิน แผนปฏิบัติราชการ ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด แผนท้องถิ่นและแผนชุมชน อย่างเป็นขั้นเป็นตอน

(2) การประสานและอำนวยความสะดวกให้ภาคีต่าง ๆ ทั้งระดับชาติ จังหวัด ศตจ. ศตส. อปท. องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มปราชญ์/แกนนำชุมชน มีบทบาทร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ

(3) ปรับวิธีคิดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

(4) นำแผนชุมชนมาประกอบการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่นและผลักดันการดำเนินงานภายใต้แผนชุมชนให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม

(5) จัดบริการทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นพื้นฐานให้ชุมชนอย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ

(6) ประสานความร่วมมือระหว่างภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ในทุกระดับตั้งแต่ชุมชน จังหวัด กลุ่มจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ

(7) พัฒนาฐานข้อมูลท้องถิ่น ให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ

(8) พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลของชุมชน และจัดทำตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ

2) ภาคเอกชน

(1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) สนับสนุนทรัพยากร วิทยากร สร้างอาชีพในชุมชน และร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามของชุมชน

(3) สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน การบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน การสร้างผู้ประกอบการใหม่ร่วมสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากความหลากหลายทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน

3) ชุมชน (ประชาชน/ประชาคม)

(1) รวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน

(2) ริเริ่มและเป็นแกนนำจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เชื่อมโยงบทบาทระหว่างบ้าน สถาบันศาสนา โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(3) จัดให้มีมาตรการทางสังคมในชุมชน ติดตาม ตรวจสอบบริการด้านต่าง ๆ สร้างธรรมาภิบาลในชุมชน และให้มีมาตรการคุ้มครองผู้ที่ทำประโยชน์เพื่อชุมชน/สังคม

เอกสารอ้างอิง

ดวงเด่น บุญปก. (2562). “อัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย”. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 10(1), 97.

พระครูประภัทรสุตธรรม (วีรศักดิ์ ปภสฺสโร). (2560). “การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของกลุ่มทอผ้าไหม บ้านดูนาหนองไผ่ ตำบลนาหนองไผ่ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาณัฐพันธ์ สุทสฺสนวิภาณี (หาญพงษ์). (2561). “การวิเคราะห์ความงามผ้าไหมนครชัยบุรินทร์ตามทฤษฎีวัตถุวิสัย”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศักดิ์ชาย สิกขา. ผศ. ดร.. (2554). *ลายผ้าเอกลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์อุบลกิจออฟเซ็ท.

สุทัศน์ ประทุมแก้ว. ดร. และคณะ. (2562). “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ”. *รายงานวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี และคณะ. (2561). “การบริหารจัดการผ้าทอมือพื้นเมืองเพื่ออัตลักษณ์ที่โดดเด่นในอาเซียน”. *รายงานวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.